

РОЛЬ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Тетяна Тарасенко, Тетяна Коноваленко, Марія Тарасенко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розкрито теоретичні засади і практичні аспекти формування міжкультурної толерантності особистості в процесі вивчення іноземних мов. На основі аналізу наукових джерел з'ясовано значення й основні ознаки та складники міжкультурної толерантності, що слугує основою успішної міжкультурної комунікації. Визначено характерні риси особистості, здатної толерантно здійснювати міжкультурну комунікацію: гуманність, рефлексивність, волелюбність, відповідальність, гнучкість, упевненість у собі, самовладання, варіативність, перцептивність, емпатійність, почуття гумору. Відповідно до мети полікультурної освіти – формування планетарного мислення шляхом усвідомлення себе частиною етносу і культури, які є складниками людства, – виділено галузі дослідження іншомовної освіти, засновані на ідеї взаємозв'язку мови і культури й важливі з позицій міжкультурної комунікації, а саме: лінгвокраїнознавство, етнолінгвістика, лінгвокультурологія. Окреслено основні завдання іншомовної освіти, спрямовані на формування міжкультурної толерантності, яка є запорукою успішності міжнародного спілкування: розвиток аксіологічних настанов особистості, збагачення універсальними й національно-специфічними цінностями своєї та інших культур; розширення меж розуміння феноменів людського життя, поліфонічність світобачення, заснованого на гармонії знань, почуттів, творчих дій; розширення комунікативного діапазону особистості за рахунок взаємодії з представниками інших культур.

Ключові слова:

міжкультурна толерантність; міжнародна комунікація; іншомовна освіта; інтеракція; комунікативна діяльність; культурні цінності; стереотипи; національна самосвідомість.

Аннотация:

Тарасенко Татьяна, Коноваленко Татьяна, Тарасенко Мария. Роль иноязычного образования в формировании межкультурной толерантности личности. Статья посвящена теоретическим основам и практическим аспектам формирования межкультурной толерантности личности в процессе изучения иностранных языков. На основе анализа научных источников раскрыто значение и сформулированы основные признаки и составляющие межкультурной толерантности, на которой базируется успешная межкультурная коммуникация. Определены характерные черты личности, толерантно осуществляющей межкультурную коммуникацию: гуманность, рефлексивность, свободолобие, ответственность, гибкость, уверенность в себе, самообладание, вариативность, перцептивность, эмпатийность, чувство юмора. В соответствии с целью поликультурного образования – формирование планетарного мышления через осознание себя частью этноса и культуры, которые являются составляющими человечества, – выделены области исследования иноязычного образования, основанные на идее взаимосвязи языка и культуры и важные с позиций межкультурной коммуникации, а именно: лингвострановедение, этнолингвистика, лингвокультурология. Определены основные задачи иноязычного образования, предусматривающие формирование межкультурной толерантности, которая является залогом успешности международного общения: развитие аксиологических установок личности, обогащения универсальными и национально-специфическими ценностями своей и других культур; расширение границ понимания феноменов человеческой жизни, полифоничность мировоззрения, основанного на гармонии знаний, чувств, творческих действий; расширение коммуникативного диапазона личности за счет взаимодействия с представителями других культур.

Ключевые слова:

межкультурная толерантность; международная коммуникация; иноязычное образование; интеракция; коммуникативная деятельность; культурные ценности; стереотипы; национальное самосознание.

Resume:

Tarasenko Tetiana, Konovalenko Tetiana, Tarasenko Maria. The role of foreign language education in the formation of the person's intercultural tolerance.

The article is devoted to the theoretical principles and practical aspects of the formation of person's intercultural tolerance in the process of learning foreign languages. Based on the analysis of scientific sources, the significance and main features and components of intercultural tolerance, which is the basis of successful intercultural communication, are revealed. The characteristic features of a person who tolerantly carries out intercultural communication are determined, including: humanity, reflexivity, love of freedom, responsibility, flexibility, self-confidence, self-control, variability, perceptiveness, empathy, sense of humor. In accordance with the purpose of multicultural education – the formation of planetary thinking through self-awareness as part of ethnicity and culture as part of humanity – identified areas of study in foreign language education, based on the idea of language and culture and important from the standpoint of intercultural communication, namely: linguistics ethno linguistics, linguocultural studies. The main tasks of foreign language education aimed at the formation of intercultural tolerance, which is the key to the success of international communication are defined: the development of axiological attitudes of the individual, enrichment of universal and national-specific values of the own and other cultures; expanding the boundaries of understanding the phenomena of human life, polyphonic worldview, based on the harmony of knowledge, feelings, creative actions; expanding the communicative range of the individual through interaction with representatives of other cultures.

Key words:

intercultural tolerance; international communication; foreign language education; interaction; communicative activity; cultural values; stereotypes; national self – consciousness.

Постановка проблеми. Як відомо, здатність до мовленнєвого спілкування на міжнародному рівні зачіпає сферу соціальних відносин між людьми. З огляду на це, у процесі оволодіння іноземною мовою необхідно формувати не тільки мовні вміння, а й особистісні якості, що дадуть змогу людям ефективно взаємодіяти

й вести діалог з представниками інших культур на безконфліктній основі. До таких особистісних якостей насамперед належить міжкультурна толерантність, тобто здатність розуміти, приймати культурні особливості представника іншої культури, вбачаючи в ньому носія інших цінностей, логіки мислення, форм поведінки

й уникаючи в такий спосіб міжкультурного конфлікту. Отже, міжкультурна толерантність є невіддільною якісною характеристикою мовної особистості загалом і вторинної мовної особистості зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз стану вивчення проблеми формування міжкультурної толерантності свідчить про постійну увагу до неї з боку науковців, серед яких М. Бирам, Е. Т. Голл, Г. Гофстеде, Л. Гришаєва, Т. Грушевицька, К. Джонсон, К. Кнапп, О. Садохін, В. Телія, С. Тер-Мінасова, А. Томас, Н. Янкіна та інші. Усі ці дослідники визнають, що міжкультурна комунікація ґрунтується на процесі взаємодії між індивідуумами і групами, що відрізняються своїми культурними відмінностями. Прийняття цих відмінностей і ставлення до них впливають на вид, форму й результат контакту. Саме тому ступінь ефективності кожного конкретного акту міжкультурної комунікації залежить від толерантності його учасників.

На сьогодні в науковій літературі накопичені значні напрацювання у сфері пошуку шляхів підвищення ефективності процесу міжкультурної комунікації. Окремі аспекти цієї проблеми, зокрема питання формування міжкультурної толерантності особистості як головної умови ефективності міжнародного спілкування, від якого залежить здатність будь-якого суспільства безконфліктно інтегруватися у світову спільноту, можуть вивчатися в межах методики навчання іноземних мов.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні її теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування міжкультурної толерантності особистості в процесі вивчення іноземних мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом усієї історії культури людства було вироблено багато різних норм поведінки і спілкування. Залежно від методу, характеру, мети, сфери, меж, різноманітності й складності дотримання поведінкових норм (стандартів поведінки), вони поділялися на такі типи: мораль, традиції, звичаї, обряди і закони. Інтенсивний розвиток міжкультурних контактів актуалізує проблему не тільки культурної, а й етнічної ідентичності. Це пов'язано з кількома причинами. По-перше, у сучасних умовах, як і раніше, культурні форми життя вимагають, щоб людина належала не тільки до соціально-культурної групи, а й до етнічної спільноти. Для людини етнос – найнадійніша група, яка може гарантувати їй необхідну безпеку й підтримку в житті. По-друге, наслідком бурхливих і різноманітних культурних контактів є відчуття нестабільності світу: коли зовнішній світ стає

все менше зрозумілим, людина починає шукати те, що допоможе їй відновити цілісність і впорядкованість, захистити від труднощів. За таких обставин все більше і більше людей (навіть молодих) починають шукати підтримку в перевірених часом цінностях своєї етнічної групи. По-третє, закон розвитку будь-якої культури завжди передбачає спадкоємність у передачі й збереженні своїх цінностей, оскільки людство має відтворюватися й саморегулюватися. В усі часи це відбувалося в етнічних групах шляхом спілкування між поколіннями. Зміст етнічної ідентичності становлять різноманітні етносоціальні погляди, які поділяють члени етнічної групи. Здебільшого такі погляди є результатом спільного розуміння історії, культури, традицій, походження державності тощо. Проблеми спілкування, що виникають у різних культурах, часто зумовлені тим, що учасники однієї культури нездатні зрозуміти культурно обумовлені відмінності в практиках, традиціях та обробці думки представників іншої культури.

Стереотипні уявлення про інші народи і культури є схематичними й узагальненими, але вони готують людину до зіткнення з чужою культурою, зменшують культурний шок. Стереотипи часто емоційно забарвлені симпатіями й антипатіями, залежно від яких один і той же тип поведінки сприймається по-різному. Наприклад, ті риси, які у свого народу є виявом розуму, у іншого – вважаються виявом хитрості. Саме ставлення до якостей характеру людини може відрізнятися. Так, «хитрий» в українській культурі є негативною характеристикою, а в американській – позитивною [2, с. 131].

На думку науковців, первинними джерелами виникнення стереотипів є істини, засвоєні з дитинства; міжнародні анекдоти, у яких представники різних національностей, опинившись у тій самій ситуації, поведуться по-різному; реальні експерименти; національна класична художня література; фольклор, усна народна творчість [9].

Європейські стереотипи добре показано в такому жарті: «Рай там, де кухарі – французи, механіки – німці, поліцейські – англійці, коханці – італійці, а організовують усе – швейцарці. Пекло там, де кухарі – англійці, механіки – французи, поліцейські – німці, коханці – швейцарці, а організовують усе – італійці» [7, с. 23].

Національна класична література (сама класична, адже вона вже пройшла випробування часом і мала вплив на представників цієї культури) робить значний внесок у створення стереотипів, а іноді, навпаки, ламає їх.

Дослідники підкреслюють, що літературні герої національних літератур зовсім не схожі на стереотипних персонажів міжнародних анекдотів. Легковажні французи, які думають про вино і жінок, зовсім не схожі на драматичних героїв французької класичної літератури, які розв'язують складні людські проблеми (див. Стендаль, Гюго, Меріме, Золя). Манірні й стримані англійці створили літературу, сповнену іскристого гумору, іронії, сарказму (Джонатан Свіфт, Бернард Шоу, Оскар Уайльд, Чарльз Діккенс; навіть у Шекспіра – 5 трагедій і 22 комедії). У жодній культурі гумор не цінується так високо. Самодисципліновані й педантичні німці з міжнародних анекдотів дали світу ніжну й глибоку поезію Гете і Гейне [3].

Ще одним джерелом, де можна й потрібно шукати «душу народу», є фольклор – усна народна творчість. Прислів'я та приказки багато можуть розповісти про народ, який їх створив.

У центрі фольклору – герой, який втілює одвічну мрію народу про сильного та справедливого захисника, що можна спостерігати в національному героїчному епосі англійців, зокрема в поемі про Беовульфа, складеній ще в англосаксонський період. Беовульф – справжній народний герой, який здійснює подвиги заради людей. Ще однією формою усної поетичної творчості англійців є балади історичного, епічного, ліричного змісту. Особливого поширення набув цикл балад про пригоди Робін Гуда, який зображений влучним стрільцем, безстрашним мисливцем, борцем за права простих людей та справжнім патріотом.

Герої українських народних казок – Котигорошко, Кирило Кожум'яка – знаходять особисте щастя в боротьбі за щастя скривджених. В іншому фольклорному жанрі – думах (ліро-епічний жанр українського словесно-музичного фольклору) оспівані мужні подвиги українських борців Івана Сірка, Самійла Кішки, Івана Богуна, козака Голоти проти іноземних загарбників.

Культура США формувалася під впливом етнічного та расового розмаїття, тому герої національних епосів нових поселенців – вихідців із різних країн – не могли стати єдиними для всіх американців. Тож поряд із легендарними борцями за незалежність у культуру США через комікси ввійшли нові цікаві герої, які уособлювали найкращі людські якості й боролися зі злом – Супермен, Людина-павук, Бетмен.

Отже, нині, у часи глобалізації та інтернаціоналізації світу, питання культурної ідентичності, належності людини до певної культури є дуже важливими для міжнародного

спілкування. Здебільшого моделі людської поведінки пов'язані з рідною культурою й застосовуються автоматично, несвідомо. Основними джерелами непорозуміння в міжкультурній комунікації є невинуватене припущення про схожість культур, відмінності в мові, неправильне невербальне тлумачення, упередження та стереотипи, тенденція до оцінювання та високий рівень занепокоєності під час зіткнення з іншою культурою. Подолання непорозуміння у міжнародній взаємодії можливе за умов якісного володіння іноземними мовами і толерантного ставлення до соціокультурних особливостей представників інших країн.

Сучасний глобалізований світ впливає на зміну соціального складу інноваційних суспільств, заснованих на обміні ідеями, технологіями, знаннями, створює умови для мультикультуралізму й багатомовного середовища, до яких людина повинна адаптуватися, щоб жити й повноцінно виконувати свою роботу, бути толерантною до культурних цінностей, звичаїв, традицій інших людей, до виявів культурних відмінностей і стереотипних форм поведінки людей, що належать до різних культур.

Багато дослідників виділяють такі характерні для особистості, здатної толерантно здійснювати міжкультурну комунікацію, риси:

- гуманність, тобто увага до самотнього внутрішнього світу людини, віра в її добрі наміри, людяність у міжособистісних стосунках, відмова від методів примусу й форм придушення гідності людини;

- рефлексивність, яка передбачає глибоке знання особистісних специфічних рис, достоїнств і недоліків, встановлення їх відповідності толерантному світосприйняттю;

- волелюбність, яка виражається в дисципліні й відповідальності, неприйнятті насильницьких приписів і заборон;

- відповідальність як вияв внутрішньої сили в ситуації ухвалення рішення, його якісного виконання на основі варіативного підходу й системи особистих вимог;

- гнучкість – уміння ухвалювати рішення на основі володіння повноцінною інформацією, з урахуванням особливостей учасників подій і обставин;

- упевненість у собі, що передбачає адекватну оцінку людиною власних сил і здібностей, віру в можливість подолання перешкод;

- самовладання, яке розглядається як володіння собою, управління емоціями, вчинками;

– варіативність – багатовимірний підхід до оцінки навколишнього життя й ухвалення рішень відповідно до обставин, що склалися;

– перцептивність – уміння помічати й виділяти різні якості людей, проникати в їх внутрішній світ;

– емпатійність – співпереживання з іншими людьми їхніх проблем, емоційна оцінка подій;

– почуття гумору – іронічне ставлення до безглузвих обставин, непередбачених дій, уміння посміятися й над собою [1].

У дослідженнях відомих американських культурологів В. Гудікунста, Ю. Кіма, М. Беннета, Дж. Мартіна і Т. Накаями названі ознаки, що становлять якісний зміст толерантної особистості. До них належать: гнучкість (відсутність жорсткості й догматичності в поведінці, безконфліктність); емпатія (інтерес до іншої людини – здатність усвідомлювати особливості іншої культури з погляду її носіїв); некатегоричність суджень, здатність не судити інших [8].

Комплекс цих ознак толерантної поведінки розглядається як уміння правильно ставитися до відмінностей, а тому передбачає здатність індивіда до легкого спілкування в незнайомих ситуаціях. Незалежно від того, де людина перебуває – за кордоном або у своїй країні, – спілкування з людьми, які відрізняються від неї, вимагає толерантності до відмінностей. Особливо це характерно для ситуацій міжкультурної комунікації. С. Тер-Мінасова в книзі «Мова і міжкультурна комунікація» виводить формулу «трьох Т» – Терпіння, Терпимість, Толерантність як формулу міжкультурної комунікації [7, с. 318].

У контексті міжкультурної комунікації толерантність означає повагу до розмаїття інших культур і мовленнєвої поведінки, до самовираження, способу мислення й учинків. Попри активний інтерес до толерантної поведінки, варто зауважити, що система її цілеспрямованого формування в освітньому процесі закладів вищої освіти на сьогодні не створена, а в навчанні іноземних мов часто формуються лише іншомовні мовленнєві вміння особистості без ознак толерантності.

Саме система іншомовної освіти надає унікальну можливість спланованого впливу на процес формування міжкультурної толерантності. По-перше, освіта є стрижнем, навколо якого так чи так відтворюється вся система суспільної самосвідомості. По-друге, освіта несе в собі потенціал розвитку – результат внутрішнього розвитку, а не зовнішнього впливу. По-третє, будучи включеною в різні системи і відносини, освіта, особливо іншомовна, є полікультурним простором,

«місцем зустрічі» різних етносів. Тому від того, які змістовні ідеї і цінності закладені в освітні програми філологічних спеціальностей, залежить здатність будь-якого суспільства безконфліктно інтегруватися в світову спільноту.

Мета полікультурної освіти – формування планетарного мислення через усвідомлення себе частиною етносу і культури, які є складниками людства. Ця ідея виникла в країнах, які зіткнулися з фактором багатонаціональності (США, Австралія та інші). Переживши період огульної асиміляції, їхні лідери зрозуміли, що не можна позбавляти людину її національної ідентичності, а через національну самоідентифікацію і міжкультурну компетентність цілком можливо прийти до міжнаціональної та міжкультурної толерантності.

У нашій країні, на відміну від США, протягом багатьох років в іншомовній освіті увага зосереджувалася на лінгвістичних аспектах, тому нині комунікативний аспект, зокрема й теорія міжкультурної комунікації, перебуває на стадії становлення. В українській науці виділяють такі галузі дослідження, що засновані на ідеї взаємозв'язку мови і культури й становлять безсумнівний інтерес з позиції міжкультурної комунікації:

– Лінгвокраїнознавство. Лінгвокраїнознавчі дослідження здебільшого мають прикладний характер і є цінним джерелом інформації, що відображає взаємодію мови і культури.

– Етнолінгвістика – розділ мовознавства, що вивчає мову в аспекті співвідношення її з етносом і тісно пов'язаний із соціолінгвістикою. Для етнолінгвістики істотним є розгляд не тільки і не стільки відображення народної культури, психології та міфологічних уявлень у мові, скільки конструктивної ролі мови та її впливу на формування та функціонування народної культури, народної психології та народної творчості. Сьогодні в науковій літературі можна натрапити на два визначення етнолінгвістики: 1) розділ лінгвістики, об'єктом якого є мова в її відношенні до культури народу; вивчає відносини в мові культурних, народно-психологічних і міфологічних уявлень і «переживань»; 2) комплексна дисципліна, предметом вивчення якої є «план змісту» культури, народної психології і міфології, незалежно від засобів і способів їх формального втілення (слово, предмет, обряд, зображення тощо).

– Лінгвокультурологія. В. Телія визначає лінгвокультурологію як частину етнолінгвістики, що передбачає вивчення

та опис кореспонденції мови і культури в їх синхронній взаємодії. Дослідниця вважає, що об'єкт лінгвокультурології вивчається на «перехресті» двох фундаментальних наук: мовознавства та культурології [6, с. 17]. В. Маслова виділяє такі предмети вивчення лінгвокультурології: 1) безеквівалентна лексика і лакуни; 2) міфологізовані мовні одиниці: архетипи і міфологеми, обряди й повір'я, ритуали і звичаї, закріплені в мові; 3) пареміологічний фонд мови (прислів'я та приказки); 4) фразеологічний фонд мови; 5) зразки, стереотипи, символи; 6) метафори і образи мови; 7) стилістичний устрій мови; 8) мовна поведінка; 9) сфера мовного етикету [4, с. 36].

Усі, згадані вище галузі лінгвістики, спрямовані на вивчення національно-специфічних особливостей окремо взятої лінгвокультури. Ці дані є цінними для міжкультурних досліджень, призначених для зіставного аналізу двох та більше лінгвокультур. Не менш важливим для міжкультурної комунікації є розгляд взаємовідносин мови та культури крізь призму психолінгвістики (О. Леонтьєв та ін.) і соціолінгвістики (А. Швейцер та ін.), а також таких міждисциплінарних сфер, як етнопсихолінгвістика і лінгвосоціопсихологія. Дослідження механізмів розуміння дає змогу дійти висновку про те, як саме здійснюється обмін інформацією в процесі міжкультурного спілкування. У цьому контексті велике значення має опис національно-специфічних особливостей мовної картини світу (Н. Арутюнова та ін.), а також співвідношення мови і національної самосвідомості.

Крім того, для підготовки до здійснення ефективної міжнародної комунікації та формування міжкультурної толерантності важливим є розроблення таких понять, як мовна особистість (М. Китайгородська та ін.), концепт і концептосфера (Д. Лихачов та ін.). Поглибленого дослідження вимагають проблеми мовного спілкування (Є. Тарасов та ін.); зв'язку свідомості й комунікації (І. Зимня та ін.); мови і комунікативної поведінки людини; моделювання комунікативного процесу; комунікативних стратегій; комп'ютерної комунікації; фатичних мовленнєвих жанрів; культурного спілкування; типів, категорій і структури дискурсу, а також культурно-обумовлені відмінності в його характері.

Варто, однак, підкреслити, що іншомовна освіта як така не може виконати всього комплексу завдань, що стоять перед сучасною вищою школою в частині підготовки фахівця до ефективного міжкультурного спілкування

у сфері професійної діяльності. Для формування міжкультурної толерантності, яка є запорукою успішного міжнародного спілкування, у процесі підготовки майбутнього філолога необхідно виконувати такі загальнокультурні завдання:

- розвиток аксіологічних настанов особистості, збагачення універсальними і національно-специфічними цінностями своєї та інших культур;
- розширення меж розуміння феноменів людського життя, поліфонічність світобачення, заснованого на гармонії знань, почуттів, творчих дій;
- розширення комунікативного діапазону фахівця за рахунок взаємодії з представниками інших культур [5].

Як вважають дослідники, міжкультурна толерантність доволі ефективно формується за допомогою спеціальних програм підготовки особистості до міжкультурної взаємодії, тренінгів з формування умінь міжкультурної комунікації та міжкультурної компетентності, курсів лекцій та практикумів з психології міжкультурних відмінностей, психологічних методів вимірювань етнічних відмінностей, що дають змогу визначати рівень і ступінь адаптації особистості до нового соціокультурного середовища, а також зіставляти особливості «своєї» і «чужої» культури і в такий спосіб готуватися до зустрічі з незнайомою культурою та її носіями.

Первинним бар'єром для міжкультурного спілкування є брак універсальної мови та культури. Отже, наявність знань про інші культури є головною умовою для розуміння представників інших народів. Крос-культурне розуміння починає формуватися ще в дитинстві, коли завдяки батькам, учителям, ЗМІ діти здобувають знання (часто стереотипні) про історію, соціальне життя та культуру інших країн. У загальноосвітній школі, особливо в старших класах, міжкультурна освіта учня інтенсифікується. У закладах вищої освіти від випускників зазвичай вимагають розуміння на міжкультурному рівні не тільки сфери обраної професії, а й того, як за допомогою цієї професії можна увійти до більш широкої глобальної спільноти. Тому головними провідниками молодого покоління до міжкультурного спілкування є філологи, і саме від них залежить, чи буде це спілкування успішним та продуктивним.

Аналіз науково-методичної літератури дав змогу виділити головні умови толерантної міжкультурної комунікації, з якими в процесі іншомовної освіти мають бути ознайомлені учні та студенти:

1. Необхідно сформувати позитивне ставлення до партнера в процесі міжкультурного спілкування, оскільки негативне ставлення створює дисбаланс у сприйнятті чужої культури, наслідком якого можуть стати спрощення, недооцінка або спотворення інформації про цю культуру. На початковому етапі спілкування з представниками чужої культури потрібно намагатися говорити чіткіше й повільніше, уникати використання ідіом, культурно-специфічних слів і виразів, усічених синтаксичних конструкцій, звертатися до співрозмовника як до співвітчизника.

2. Будь-яку національну культуру можна схарактеризувати за низкою параметрів, таких, як усвідомлення себе і простору, мова, культурні цінності, поведінковий етикет тощо. Тому необхідно бути відкритим до пізнання чужої культури і прийняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей.

3. Необхідно навчитися розмежовувати колективне та індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур. Дуже часто представники колективістських культур сприймають індивідуалізм як байдужість, егоїзм, відчуження, через що між представниками різних культур можуть виникнути комунікативні перешкоди. Щоб уникнути цього, необхідно пам'ятати, що члени індивідуалістичних культур роблять ставку на особистість, особисту свободу, відповідальність за самого себе й право на особистий вибір.

4. Необхідно володіти контекстними знаннями, пов'язаними з визначенням місця й обстановки спілкування та ступенем його формальності, з визначенням комунікативного статусу учасників спілкування. Контекст спілкування несе смислове навантаження. Інформація передається не тільки на вербальному, а й значною мірою на невербальному рівні, який і становить найбільші труднощі для інтерпретації представниками іншої культури. Тому потрібно вчитися чути і слухати свого співрозмовника й «читати контекст».

5. Необхідно навчитися долати етноцентризм, який є однією з суттєвих перешкод на шляху до повноцінного міжкультурного спілкування. Часто люди, засліплені почуттям переваги над іншими, не можуть оцінити й зрозуміти інші культурні цінності, поведінку, уявлення, а отже, не можуть зрозуміти партнера по спілкуванню.

6. Необхідно навчитися долати стереотипи. Для цього бажано уникати поспішних висновків і суджень, намагатися верифікувати ту чи ту інформацію. Слід пам'ятати про те, що засвоєний негативний стереотип може

спричинити упереджене ставлення як до нації загалом, так і до її окремого представника.

7. Необхідно навчитися диференціювати, аналізувати, долати культурний шок і адаптуватися до нового культурного оточення.

8. Необхідно глибоко вивчати національно-специфічні особливості невербальної комунікації. Невербальні знаки в комунікативних системах різних культур розрізняються за формою і змістом. Крім того, паралінгвістичні засоби можуть нести іншу культурну інформацію. Невміння правильно відтворювати та інтерпретувати «мову тіла», паралінгвістичні засоби, властиві певному етносу, є суттєвою перешкодою в міжкультурній комунікації.

9. Необхідно оволодіти набором комунікативних засобів і вміти їх правильно вибирати, залежно від ситуації спілкування (тон, стиль, тематика тощо). У кожній культурі своя кількість тематичних і мовних табу. Наприклад, у західній комунікативній традиції теми про фізичний стан людини, захворювання, зарплатню співрозмовника, джерела його заробітку, політичні погляди зазвичай табуовані. Для української комунікативної поведінки кількість тематичних і мовних табу, порівняно із західними культурами, невелика. У процесі міжкультурного спілкування цей факт бажано враховувати.

10. Необхідно дотримуватися етикетних норм, правил поведінки й прагнути до симетричності спілкування.

11. Необхідно сформувати толерантне ставлення до всього нового «чужого».

Питання міжкультурної комунікації безпосередньо пов'язані з проблемами етичної відповідальності, залежності або незалежності, домінування або підпорядкування, націленості на компроміс або на конфлікт в акті комунікації тощо. Суб'єкти міжкультурної взаємодії неминуче привносять у комунікацію не тільки свої специфічні традиційні етнолінгвокультурні коди, а й сучасні індивідуалістичні та утилітаристські моделі інтеракції. З іншого боку, етика сучасного світового співтовариства – це етика взаємозалежності, більше побудована на відмінностях, аніж на спільності між культурами, соціумами, групами та індивідами, етика збереження культурного різноманіття й підтримки діалогу культур заради виживання. В ідеалі сучасна етика міжнародного спілкування має виявлятися в культурній сприйнятливості, заснованій на усвідомленні того, що культурні відмінності не є чимось чужорідним, ворожим або екзотичним, а також у відкритості до прийняття «інакшості» й прагненні її зберігати для майбутніх поколінь,

виходячи з визнання й поваги прав будь-якої людини, етнокультурної спільноти, живої культури на існування, а не з погляду їх утилітарної корисності як культурного потенціалу, виробничого ресурсу або продуктивних сил. Важливим у цьому контексті є також розуміння того, що «інакшість» цінна як така, а не лише як засіб підтримки індивідуальної чи групової самоідентифікації.

Висновки. Отже, сучасний глобалізований світ створює умови для мультикультуралізму й багатомовного середовища, до яких людина повинна адаптуватися, щоб жити й повноцінно виконувати свою роботу, будучи толерантною до культурних цінностей, звичаїв, традицій інших людей, до виявів культурних відмінностей і стереотипних форм поведінки людей, що належать до різних культур. Характерними рисами особистості, яка толерантно здійснює міжкультурну комунікацію, є рефлексивність,

волелюбність, відповідальність, гнучкість, емпатія, здатність не судити інших. Система іншомовної освіти надає унікальну можливість спланованого впливу на процес формування міжкультурної толерантності. Серед галузей дослідження, що спираються на ідею взаємозв'язку мови і культури, найбільший інтерес з позицій міжкультурної комунікації становлять лінгвокраїнознавство, етнолінгвістика та лінгвокультурологія. Не менш важливими для міжкультурної комунікації є взаємовідношення між мовою та культурою, що розглядаються крізь призму психолінгвістики й соціолінгвістики, а також таких міждисциплінарних галузей, як етнопсихолінгвістика й лінгвосоціопсихологія. Крім того, велике значення має і опис національно-специфічних особливостей мовної картини світу, і співвідношення між мовою та національною самосвідомістю тощо.

Список використаних джерел

1. Астафурова Т. Н. Стратегии коммуникативного поведения в профессионально-значимых ситуациях межкультурного общения. URL: <https://www.twirpx.com/file/1121061> (дата звернення: 23.05.2020).
2. Кочетков В. В. Психология межкультурных различий. Москва: Современное образование, 2002. 416 с.
3. Лихачев Д. С. Очерки по философии художественного творчества. Санкт-Петербург: БЛИЦ, 1996. 159 с.
4. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: ИЦ «Академия», 2001. 208 с.
5. Почебут Л. Г., Безносков Д. С. Ассертивность и толерантность в межкультурном взаимодействии. *Социальная психология и общество*. 2017. Т. 8. № 3. С. 8–19.
6. Телия В. Н. Основные постулаты лингвокультурологии. Филология и культура: материалы II междунар. конф. (г. Тамбов, 12–14 мая 1999 г.): в 3 ч. / Отв. ред. Н. Н. Болдырев. Тамбов: Изд-во ТГУ, 1999. Ч. III. С. 14–15. URL: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_46.pdf (дата звернення: 20.05.2020).
7. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово, 2008. 352 с.
8. Intercultural Communication in Contexts / Judith N. Martin, Thomas K. Nakayama. Boston: Higher education, 2006. 558 p.
9. Martin J., Nakayama T. Intercultural Communication in Contexts. London-Toronto, 2000. 363 p.

Відомості про авторів:

Тарасенко Тетяна Володимирівна
tanyta3003@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Коноваленко Тетяна Василівна
angl_fil_mdpu@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

References

1. Astafurova, T.N. Strategies of communicative behavior in professionally significant situations of intercultural communication. URL: <https://www.twirpx.com/file/1121061/> [in Russian].
2. Kochetkov, V. V. (2002). The psychology of cross-cultural differences. Moscow: Modern Education. [in Russian].
3. Likhachev, D.S. (1996). Essays on the philosophy of artistic creativity. SPb.: BLITS. [in Russian].
4. Maslova, V.A. (2001). Linguoculturology: Textbook. manual for stud. higher. study. institutions. Moscow: Publishing Center "Academy". [in Russian].
5. Pochebut, L. G., Beznosov, D. S. (2017). Assertiveness and tolerance in intercultural interaction. Social psychology and society. Vol. 8.No.3. 8-19. [in Russian].
6. Telia, V. N. (1999). Basic postulates of cultural linguistics. Philology and culture: materials of the II international. conf. May 12-14. URL: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_46.pdf [in Russian].
7. Ter-Minasova, S.G. (2008). Language and intercultural communication. Moscow: Slovo. [in Russian].
8. Intercultural Communication in Contexts (2006). Judith N. Martin, Thomas K. Nakayama. Boston: Higher education. [in English].
9. Martin, J., Nakayama, T. (2000). Intercultural Communication in Contexts. London-Toronto. [in English].

Information about the authors:

Tarascenko Tetiana Volodymyrivna
tanyta3003@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

Konovaleenko Tetiana Vasylivna
angl_fil_mdpu@ukr.net

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

Тарасенко Марія Романівна
mariartarte@gmail.com
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/2219-5203-2020-1-24-11-18

*Матеріал надійшов до редакції 04. 06. 2020 р.
Прийнято до друку 23. 10. 2020 р.*

Taracenko Maria Romanivna
angl_fil_mdpu@ukr.net
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/2219-5203-2020-1-24-11-18

*Received at the editorial office 04. 06. 2020 p.
Accepted for publishing 23. 10. 2020.*